

Сучасна демографічна ситуація в Болгарії

*Роботу виконано на кафедрі
країнознавства і міжнародних відносин
СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто особливості протікання сучасних демографічних процесів у Болгарії. Проаналізовано динаміку чисельності населення, показники народжуваності, смертності й природного приросту населення за післявоєнний період, розглянуто особливості природного й механічного руху населення на початку XXI ст. Виявлено просторові відмінності й диспропорції в процесах природного відтворення населення областей Болгарії та основні проблеми сучасного демографічного розвитку країни.

Ключові слова: Болгарія, відтворення населення, народжуваність населення, смертність населення, природний приріст, зовнішні міграції, внутрішні міграції, міграційний приріст населення.

Lazhnik V. Y. Actual Demographic Situation in Bulgaria. Features running nowadays demographic processing in Bulgaria are considered. Dynamics of inhabitants, index of fertility, index of mortality and population growth during postwar period are analyzed, features unlabored and mechanical population movement on the beginning XXI century is reviewed. Spatial differences and imbalances in processing of population reproduction in Bulgarian regions and the main problems actual demographic development in the country are detected.

Key words: Bulgaria, population reproduction, fertility, mortality, population growth, external migration, internal migration, migration of the population growth.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна демографічна ситуація в багатьох країнах Центрально-Східної Європи характеризується зменшенням чисельності й рівня народжуваності населення, значним міграційним його відтоком, що зумовлює посилення депопуляційних процесів і процесів старіння націй. Постсоціалістичні країни регіону нині переживають важку демографічну кризу, що в перспективі посилить проблему нестачі трудових ресурсів. Серед країн регіону особливо виділяється Болгарія, де ця криза є найбільш вираженою через найгіршу ситуацію серед країн регіону з природним приростом населення й значним його міграційним відтоком. Тому виявлення особливостей сучасного демографічного розвитку цієї країни є актуальним науковим питанням у контексті демографічного розвитку нашої держави, яка перебуває в такій же ситуації, як і Болгарія.

Аналіз останніх публікацій цієї проблеми. Дослідження особливостей демографічного розвитку різних країн світу й Європи останнім часом перебувають у центрі уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Демографічні процеси й демографічну ситуацію в Болгарії переважно аналізують болгарські науковці. Серед публікацій болгарських учених виділяються статистичні довідники відділу демографічної статистики Національного статистичного інституту Болгарії, де періодично аналізується динаміка чисельності населення, основні демографічні показники його відтворення, специфіка міграційних процесів, зайнятості населення, демографічні тенденції у міжпереписний період тощо [4; 5]. У сучасній вітчизняній

науці демографічна ситуація в Болгарії поки що слабо висвітлена. Переважно публікуються розрізнені статистичні дані по країні в контексті демографічних процесів у країнах Європейського Союзу, а також у порівнянні з деякими країнами Центрально-Східної Європи. Серед цих публікацій можна виділити статтю О. Овдіна, в якій аналізуються особливості демографічних процесів у нових державах-членах ЄС на основі даних останніх переписів населення в Румунії, Латвії, Литві й Болгарії [10]. Проте в українській науковій літературі загалом відсутні публікації, де б окремо й детально аналізувалася сучасна демографічна ситуація в Болгарії. Недостатня розробленість цієї наукової проблеми в просторовому аспекті у вітчизняній географічній літературі зумовила вибір теми дослідження та структуру викладу його результатів.

Мета цього дослідження – проаналізувати особливості сучасних демографічних процесів у Болгарії. Основні **завдання** публікації:

– розглянути особливості демографічного розвитку Болгарії в післявоєнний період;

– виявити характерні риси відтворення населення Болгарії на сучасному етапі її розвитку

– з'ясувати роль міграційних процесів у динаміці населення країни;

– виявити просторові відмінності у протіканні демографічних процесів у Болгарії тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Болгарію відносять до невеликих за чисельністю населення країн світу. У 2014 р. за цим показником вона займала 100 місце серед країн світу [13]. Динаміка чисельності населення країни характеризується такими ж тенденціями, як і в більшості країн Центрально-Східної Європи. Унаслідок територіальних змін і природного приросту населення Болгарії з часу здобуття нею незалежності збільшилося з 3,155 млн осіб у 1880 р. до 7,25 млн осіб на початку 2014 р. У післявоєнні роки чисельність населення зростала досить швидкими темпами, особливо міського. Проте в 1970-ті рр. стала проявлятися тенденція до зменшення темпів приросту населення, а з 1980-х років природний приріст і ріст чисельності всього населення знизився до дуже низьких показників. Загалом у 1965–1985 рр. домінувала чітка тенденція до збільшення чисельності населення (з 8,2 млн до 8,9 млн осіб). У 1989 р. було досягнуто найвищого історичного показника чисельності населення Болгарії – **9009 тис. осіб**. Із початку 1990-х рр. ця тенденція змінилася на протилежну. У 1990-ті рр. в Болгарії почала посилюватися демографічна криза, зумовлена низькими показниками природного відтворення населення. У 1980–1990-ті рр. Болгарія мала негативне сальдо міграцій через етнічну еміграцію частини турків у Туреччину й болгар у країни Західної Європи та Північної Америки з економічних причин. Різко посилювався процес старіння населення. До початку 2002 р. населення зменшилося на 11 %, порівняно з 1985 р. У наступні роки через зниження рівня природного приросту населення й посилення міграційного відтоку чисельність населення продовжувала зменшуватися. Протягом міжпереписного періоду 2001–2011 рр. щорічні темпи зменшення населення становили 0,7 % [6]. Дві третини населення (69 %) зменшилося через негативний природний приріст населення, а одна третина припадала на еміграційний відтік населення, який за ці роки становив 175 тис. осіб. Перепис населення 2011 р. зафіксував на 1 лютого 7365 тис. жителів. На початок 2014 р. населення ще більше зменшилося й становило 7246 тис. осіб, що складало 1,4 % від населення ЄС-28. Порівняно з початком 2013 р., населення зменшилося на 39 тис. осіб [8].

Останнім часом населення Болгарії щорічно катастрофічно зменшується в середньому на 0,5 % або на 60 тис. осіб [7]. Найвищі темпи зменшення населення характерні для Північної Болгарії, де населення зменшується в 7 разів швидше, ніж

у південних регіонах країни. Основні причини масштабного зменшення населення Болгарії – це низька народжуваність, висока смертність і розбалансованість економічного становища регіонів країни.

Екстенсивний тип відтворення населення в Болгарії характеризується низьким рівнем народжуваності й досить високим рівнем смертності населення (серед країн Європи в 2005–2010 р. тільки в Україні були ще нижчі середні показники). Рівень народжуваності населення в Болгарії в минулому був одним із найвищих у Європі (36,6 осіб на 1000 жителів у 1920–1924 рр). Після Другої світової війни він помітно знизився. Після 1966 р. він дещо зріс, оскільки стимулююча демографічна політика була спрямована на заохочення створення великих сімей й обмеження абортів. Проте ця політика кардинально не змінила демографічну ситуацію. У 1980 р. коефіцієнт народжуваності населення складав 15,5 ‰. Надалі показник почав зменшуватися, досягнувши 12,9 ‰ у 1989 р. Особливо знизився рівень народжуваності населення у сільській місцевості, де відбулося істотне «старіння» населення через відтік працездатного населення в міста. Із 1990 р. смертність почала переважати над народжуваністю й почала проявлятися тенденція до депопуляції населення. У 1997 р. рівень народжуваності зменшився до 7,7 ‰ – найнижчого показника за післявоєнні роки. У наступному десятиріччя внаслідок ужитих урядом заходів щодо підвищення життєвого рівня багатодітних сімей коефіцієнт народжуваності населення став повільно зростати. У 2009 р. він досягнув 10,7 ‰, проте в наступні роки через економічні причини (економічна криза, падіння життєвого рівня і доходів населення тощо) він знову зменшився й у 2013 р. становив 9,2 ‰ [8].

У Болгарії помітні різкі просторові диспропорції й відмінності в рівнях народжуваності населення на регіональному рівні. Північні й північно-західні області Болгарії виділяються найнижчими показниками коефіцієнта народжуваності населення. Найнижче значення коефіцієнта народжуваності населення в 2013 р. зафіксовано в Смолянській області (6,5 ‰). У 17 областях країни значення цього коефіцієнта було меншим за середньодержавний показник (9,2 ‰). Найвищий рівень народжуваності населення мали Слівенська область (12,1 ‰), Шуменська, Бургаська області та міська область Софія (по 10,0 ‰).

У Болгарії рівень смертності населення був найнижчим у 1950–1970-х рр. Із середини 1960-х рр. смертність населення почала поступово зростати й у 1997 р. було досягнуто найбільшого показника за весь післявоєнний (понад 120 тис. осіб). У наступні роки смертність населення дещо зменшилася з коливаннями в окремі роки. З початку 1990-х рр. рівень смертності став перевищувати рівень народжуваності, що засвідчило початок депопуляційних процесів у країні. У 2001 р. коефіцієнт смертності населення становив 14,1 ‰, а рівень дитячої смертності – 14,4 дітей на 1000 новонароджених. Порівняно з серединою 1960-х рр., рівень дитячої смертності зменшився удвічі. У наступні роки відбувалися незначні коливання рівня смертності населення. Щорічно в останні 10 років в країні помирало близько 110 тис. осіб. У 2013 р. рівень смертності населення знизився, порівняно з попередніми роками, й становив 14,4 ‰, у т. ч. чоловічого населення – 15,5 ‰, а жіночого – 13,3 ‰ [3]. Рівень дитячої смертності останнім часом зменшився й у 2013 р. становив 7,3 дитини на 1000 новонароджених.

У регіональному аспекті в Болгарії помітні різкі просторові диспропорції в рівнях смертності населення, як і народжуваності. Якщо в Кирджалійській області у 2013 р. коефіцієнт смертності населення був найменшим і становив 11,3 ‰, то у Відінській області він був найвищим – 21,1 ‰. У сільській місцевості коефіцієнт смертності населення був вищим у 1,7 раза, ніж у містах (20,5 ‰ проти 12,1 ‰) [3].

Співвідношення народжуваності й смертності ще в кінці ХХ ст. зумовило тенденцію до зниження природного приросту населення, який, однак, до кінця

1980-х рр. був позитивним. У перші післявоєнні роки природний приріст населення був високим (11,5 ‰), у 1970 р. він становив уже 7,2 ‰. У 1970-ті рр. відбувався ще більший спад і в 1982 р. він уже становив 2,7 ‰. У кінці 1980-х рр. щорічний природний приріст складав 0,3-0,4 ‰ (30–35 тис. осіб), тобто він був близьким до середньоєвропейського показника. У 1990-ті рр. природний приріст населення став від'ємним, що зумовило збільшення темпів зменшення загальної чисельності населення Болгарії. Особливо помітним стало старіння населення в сільській місцевості. Тільки з 1955 р. до 1975 р. частка працездатної молоді (від 16 до 35 років) у сільському господарстві скоротилась із 55 % до 25 %. У селах смертність уже в кінці 1970-х рр. перевищувала народжуваність. У 1980-ті рр. уже були місцевості, особливо на північному заході країни, де через зміну вікової структури населення (там особливо великим був відтік молоді) це становище було ще більш важким. Тільки в Родопському й Пірінському краях природний приріст і в містах, і в селах ще був значним у 1980-х рр. Проте в 1990-х рр. уже всі місцевості країни характеризувалися природною депопуляцією населення. У 1996 р. природний приріст населення в країні становив -5,4 ‰, у 1997 р. він ще більше знизився до -7,0 ‰ і це був один із найнижчих показників серед країн Європи. В наступні роки коефіцієнт природного приросту населення дещо зріс, однак Болгарія залишалася однією з європейських країн із найгіршими показниками природного відтворення населення. У 2013 р. він становив -5,2 ‰, або -37,8 тис. осіб. У містах цей коефіцієнт вищий у 4,2 раза, ніж у сільській місцевості (-2,8 ‰ проти -11,8 ‰) [2]. Отже, у сільській місцевості демографічна ситуація залишається дуже критичною через негативну демографічну тенденцію. На початок 2014 р. Болгарія займала передостаннє 223 місце серед країн світу, випереджаючи тільки Україну за коефіцієнтом природного приросту населення [12].

В країні спостерігаються значні просторові відмінності в рівнях природного приросту населення, що значно впливає на динаміку зменшення загальної чисельності населення. Найгірша демографічна ситуація в північних і північно-західних областях країни. У північно-західних областях середнє значення коефіцієнта природного приросту населення у 2013 р. становило -10,5 ‰, а в сільській місцевості цих областей -19,7 ‰ [2]. Найбільший від'ємний коефіцієнт природного приросту населення зафіксовано у Відінській, Монтанській і Кюстандільській областях, у яких він становив у 2013 р., відповідно, -14,3‰, -11,8 ‰ і -11,4 ‰. Тільки в дев'яти областях Болгарії із 28 коефіцієнт природного приросту населення був вищим за середньодержавний показник (-5,2 ‰). Порівняно краща демографічна ситуація в столичній області Софія, де зафіксовано мінімальне від'ємне значення коефіцієнта природного приросту населення у 2013 р. (-1,5 ‰), а також у Кирджалійській (-1,8 ‰) і Варненській (-2,4 ‰) областях.

У формуванні демографічної ситуації й динаміці чисельності населення в Болгарії завжди вагомому роль відігравали міграційні процеси. Зразу ж після здобуття незалежності Болгарією у 1878 р. багато етнічних болгар переселилися в нову державу з таких історичних областей, як Фракія, Македонія й Добруджа. Протягом 1880–1945 рр. чисельність мігрантів загалом становила близько 700 тис. осіб. Після Першої світової війни великі міграційні потоки спрямовувалися як у Болгарію, так і за її кордони. Після Другої світової війни в 1949–1951 рр. за часів комуністичного режиму насильно були вислані на свою етнічну батьківщину близько 160 тис. турків. У 1948–1954 рр. 45 тис. євреїв переїхало з Болгарії в Ізраїль, а близько 1800 біженців у 1947–1951 рр. опинилися в колишній Югославії. На початку 1970-х рр. понад 35 тис. турків емігрували в Туреччину відповідно до двосторонньої угоди 1968 р. [9].

Із початку 1980-х рр. комуністичний режим Т. Живкова почав проводити насильницьку політику асиміляції інших етносів і намагався знищити етнічну самобутність болгарських турків, заставляючи їх приймати слов'янські прізвища й

придушуючи будь-яке намагання зберегти національну та релігійну самостійність і самоідентичність. У відповідь на таку політику у 1989 р. 360 тис. турків покинули Болгарію, проте до кінця 1990-х рр. близько половини з них повернулося назад [11].

Після повалення комуністичного режиму з початку 1990-х рр. посилювався відтік болгарського населення за кордон через складну соціально-економічну ситуацію в країні. За 1980–2011 рр. 233 тис. осіб переважно працездатного віку виїхали за кордон. Із них 92 % повернулися в Болгарію після перебування на заробітках за кордоном, із них 68 % перебували там від одного до п'яти років. Серед репатріантів домінували болгарські громадяни, які перебували в Росії (16,1 %), Іспанії (9,3 %), Німеччині (9,2 %), Греції (9,1 %) та інших країнах [11]. У наступні роки інтенсивність міграційних процесів зменшилася, проте обсяги зовнішньої еміграції населення переважали обсяги притоку іммігрантів. Коефіцієнт щорічного міграційного приросту населення з початку 1990-х рр. коливався з тенденцією до зменшення, проте в 2001 р. він досяг найвищого від'ємного значення за останні 25 років (-2,67 %). До 2009 р. від'ємне міграційне сальдо залишалося незначним, близьким до нуля, однак економічна криза 2009–2010 рр. зумовила помітний міграційний відтік населення Болгарії, що спричинив зростання від'ємних значень міграційного сальдо й коефіцієнта щорічного міграційного приросту (табл. 1). У наступні роки міграційне сальдо залишалося від'ємним. Так, у 2013 р. міграційне сальдо було порівняно невеликим – -1108 осіб, або -0,16 %. Із Болгарії емігрувало 19,7 тис. осіб, серед яких близько 56 % були особи віком від 20 до 39 років. Відносна частка емігрантів вікової групи 40–59 років становила 21,5 % [8]. Водночас у Болгарію в 2013 р. прибуло 18,57 тис. іммігрантів, включаючи болгарських громадян, які повернулися в країну та громадян інших країн. Серед іммігрантів домінували чоловіки (56,5 %) й особи віком від 40 до 39 років (43,3 %).

Таблиця 9.1

Коефіцієнт щорічного міграційного приросту населення Болгарії в 1950–2013 рр., % *

Рік	Коефіцієнт міграційного приросту, %	Рік	Коефіцієнт міграційного приросту, %	Рік	Коефіцієнт міграційного приросту, %
1950	-0,88	2001	-2,67	2007	-0,02
1960	0,00	2002	0,01	2008	-0,01
1970	-0,13	2003	0,00	2009	-0,20
1980	0,00	2004	0,00	2010	-0,32
1990	-1,08	2005	0,00	2011	-0,06
2000	0,00	2006	0,00	2013	-0,16

* Складено за: Коэффициент ежегодного миграционного прироста населения (% в год), 1950–2011 // Демоскоп-Weekly [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/app/app4004.php>.

Після Другої світової війни обсяги внутрішньодержавної міграції населення в Болгарії були більшими, ніж в інших країнах ЦСЄ унаслідок більш швидких темпів урбанізації. З 1965 р. до 1975 р. кількість внутрішніх мігрантів на 1000 жителів збільшилася з 14 до 24 осіб, а надалі стала зменшуватися [9]. Так, за період 2001–2011 рр. 379 тис. жителів Болгарії змінили місце проживання. Із них 64,5 % переїхали на нове місце проживання за межі своєї області. У 2013 р. внутрішніми міграціями були охоплені 86,4 тис. осіб. Серед внутрішніх мігрантів переважали жінки (54,8 %) й особи віком від 20 до 39 років (35,2 %) [8]. У структурі внутрішньодержавних міграцій у 2013 р. переважали міграційні потоки між містами (45,5 %). На другому місці перебували міграції з міст у сільську місцевість (23,5 %),

на третьому – міграції з сіл у міста (21,6 %) й на останньому – потоки між сільськими поселеннями (9,4 %).

Внутрішні міграції населення разом із зовнішніми формують загальні обсяги механічного приросту населення регіонів Болгарії. У 2013 р. позитивний механічний приріст населення у розрахунку на 1000 жителів був у семи областях, де розміщені найбільші міста країни: Софія (столиця) – 7,1 ‰, Варненській (3,8 ‰), Бургаській (3,7 ‰), Пловдивській (3,1 ‰), Старозагорській і Шуменській (по 0,4 ‰) та Русенській (0,2 ‰). У 21 області механічний приріст населення був від'ємним. Найбільше від'ємне значення загального міграційного (механічного) відтоку населення було в Смолянській (-15,0 ‰), Кюстендільській (-7,7 ‰) і Врацькій (-7,5 ‰) областях [8].

Процеси природного відтворення й механічного руху населення значно вплинули на статевовікову структуру населення, яке через депопуляційні процеси старіє. У статевовіковій структурі населення Болгарії домінує жіноче населення (51,4 %). Цей процес почався ще з 1956 р. На 100 чоловіків у 2013 р. припадало 106 жінок. У статевовіковій піраміді населення помітні значні диспропорції, пов'язані з від'ємним природним і механічним приростом населення в останні 20 років. Якщо серед чоловічого населення домінує група осіб віком 35–39 років, то серед жіночого населення – вікова група осіб пенсійного віку (60–64 роки). У вікових групах старше 65 років значне переважання жіночого населення над чоловічим, що пов'язано з меншою середньою тривалістю життя чоловіків і наслідками Другої світової війни.

У віковій структурі населення країни нині відбуваються деструктивні процеси, які свідчать про посилення процесів демографічного старіння болгарської нації. Негативною тенденцією є зменшення частки молодого населення (до 15 років) і збільшення частки осіб старше 65 років. Якщо у 2001 р. частка осіб старше 65 років становила 16,8 %, то, за переписом 2011 р., вона зросла до 18,5 %. У 2013 р. вона стала ще більшою – 19,6 %, що на 1,4 % більше ніж у середньому в ЄС-28. Процес старіння більш виражений у жінок, ніж серед чоловіків. Частка жінок у віці старше 65 років у 2013 р. становила 22,7 %, тоді як у чоловіків – 16,3 %. Це відмінність пов'язана з більш високою смертністю серед чоловіків і, відповідно, як наслідок їхньої низької середньої тривалості життя. Середній вік населення Болгарії збільшився з 40,4 років у 2001 р. до 43,0 років у 2013 р.

Водночас особи, які не досягли 15-річного віку у 2001 р. склали 15,3 %, а в 2011 р. їх частка зменшилася до 13,2 %. У 2013 р. ця частка дещо зросла й становила 13,7 %. Серед країн – членів ЄС Болгарія за цим показником випереджала тільки ФРН, тоді як в Ірландії він становив 21,9 % (найвищий показник у Європі). У просторовому розподілі молодого населення Болгарії помітні значні диспропорції. Найвищі частки молодого населення зафіксовані в Слівенській (17,8 %) і Бургаській (15,1 %) областях. У 14 областях ця частка була нижчою за загальнодержавний показник, а найнижчою – в Габровській області (11,4 %).

Незважаючи на депопуляцію та старіння населення, в Болгарії залишається досить високою частка осіб віком 15–64 років, серед яких домінує працездатне населення. Частка осіб працездатного населення загалом має тенденція до незначного зменшення. Якщо у 2011 р. вона становила 62,2 % від усього населення країни, то у 2013 р. – 61,7 %, або 4472 тис. осіб. Серед них переважають чоловіки (52 %). Більшість населення працездатного віку проживає в містах (75,8 % за даними перепису 2011 р.), тоді як у селах зосереджена усього четверта частина через значну депопуляцію й старіння сільського населення країни [11]. Відтворення працездатного населення характеризується коефіцієнтом демографічного заміщення, який показує співвідношення між кількістю осіб, які вступають у працездатний вік (15–19 років) і виходять із працездатного віку (60–64 років). Якщо у 2001 р. на 100 осіб похилого віку, які мають виходити на пенсію, припадало 124 особи молодого віку, то у 2013 р. цей показник становив усього 62 осіб через

низькі показники народжуваності населення в кінці 1990-х рр. Така тенденція засвідчує наявність значних проблем у відтворенні працездатного населення Болгарії, що в перспективі приведе до проблеми нестачі трудових ресурсів у країні.

Середня тривалість життя населення в Болгарії має загальну тенденцію до збільшення. Якщо у 1990–1992 рр. середня тривалість життя всього населення становила 70,9 років (чоловіків – 67,6 років, жінок – 74,4 років), то у 2011–2013 рр. вона збільшилася до 74,5 років. Це помітно менше, ніж у середньому в ЄС-28 (80,3 років). Болгарія в ЄС випереджає тільки Литву й Латвію за цим показником, значно поступаючись високорозвинутим країнам Європи. Нині жінки в середньому проживають 78,0 років, а чоловіки – 71,0 років. Середня тривалість життя міського населення становить 75,3 років, тоді як у сільській місцевості 72,6 років [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна демографічна ситуація в Болгаріє є дуже складною, оскільки країна має одні з найгірших показників відтворення населення серед держав світу. Демографічні втрати населення й старіння болгарської нації змушують владні структури Болгарії приділяти значну увагу демографічній політиці, спрямованій на взаємодію різних міністерств і відомств. Демографічну ситуацію різко змінити не можна, проте слід прийняти рішення щодо стабілізації чисельності населення. Для цього уряд країни намагається зосередити увагу на зниженні дитячої смертності (в Болгарії вона одна із найвищих у Європі), боротьбі з неграмотністю й абортами, а також прийняти заходи щодо зменшення еміграційного відтоку населення. Держава повинна забезпечити підвищення життєвого рівня населення (в Болгарії найнижча середня заробітна плата в ЄС), посилити мотиви для створення сімей і збільшення рівня народжуваності населення. Актуальним питанням залишається проблема заохочення створення великих сімей та надання їм соціальної допомоги у вихованні дітей. Нині в країні сім'ям із трьома дітьми й більше надається 16 видів державної допомоги. Абсолютна більшість державних витрат на цю допомогу припадає на багатодітні циганські сім'ї, де більшість членів є непрацюючими. В Болгарії нині функціонує Центр демографічної політики, який піднімає питання перед урядом щодо дискримінації освіти й працюючих людей на користь неосвічених і непрацюючих, проти фактичної «циганізації» суспільства, проти регіональної нерівності тощо [1]. Центр пропонує створити Регіональну програму підтримки Північної Болгарії й прикордонних районів, а також Програму заохочення народжуваності, материнства та сімейності болгарського середнього класу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим аналізом демографічної ситуації в областях Болгарії, виявленням причин наявності демографічних проблем і регіональних диспропорцій у процесах відтворення населення країни.

Джерела та література

1. В Болгарии заказали молебен о демографическом выживании [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.newsbg.ru/obschestvo/89-obschestvo/6500-v-bolgarii-zakazali-moleben-o-demograficheskom-vyzhivanii.html>

2. Естествен прираст на 1000 души от населението по статистически райони, области и местоживееене [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsi.bg/bg/content/2989/>

3. Коефициенти на смъртност по местоживееене, статистически райони, области и пол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsi.bg/bg/content/3014/>

4. Костова М. Население и демографски процеси 2010 / М. Костова, К. Кръстева, Н. Кържелова ; под ред. П. Димитрова. – София : Нац. стат. ин-т, 2011. – 254 с.

5. Костова М. Население и демографски процеси 2013 / М. Костова, Н. Кърлежова, Д. Попчева ; ред. А. Илкова, ст. ред. : Л. Александрова. – София : Нац. стат. ин-т, 2014. – 268 с.

6. Население Болгарии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. Население Болгарии катастрофически уменьшается [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bulgariatoday.ru/news/society/naselenie_bolgarii_katastroficheski_umenshaetsya/
8. Население и демографски процеси през 2013 година (окончателни данни) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Population2013_AUIT2RS.pdf
9. Население Болгарии. Структура размещения населения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bulgarian.name/naselenie-bolgarii/naselenie-bolgarii/stryktyra-razmescheniya-naseleniya.html>
10. Овдін Олександр. Переписи населення в нових державах-членах ЄС та їх роль в моніторингу демографічних процесів: досвід для України / Олександр Овдін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02\(13\)/12_oovpdu.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/12_oovpdu.pdf)
11. Преброяване 2011 (окончателни данни). – София : Национален статистически институт Република България, 2011. – С. 3.
12. Список стран по естественному приросту населения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
13. Список стран по населению [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

УДК 327(460):314.151.3-054.72

В. Ю. Коцан – аспірант кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Політика возз'єднання сімей як складник імміграційної політики Іспанії

*Роботу виконано на кафедрі міжнародної інформації СНУ ім. Лесі Українки
Науковий керівник: **Б. М. Юськів** – доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної інформації Рівненського державного гуманітарного університету*

Розглянуто завдання та ключові моменти імміграційної політики. Висвітлено політику возз'єднання сімей як інструмент регулювання імміграції в Іспанії. Увага звернута на особливості процедури возз'єднання сімей.

Ключові слова: імміграційна політика, політика возз'єднання сімей, імміграція, Іспанія.

Kotsan V. Yu. Family Reunification Policy as a Part of Spain's Immigration Policy. The objectives and key points of immigration policy are considered. Family reunification policy is outlined as a tool for regulating immigration in Spain. An attention is paid to the peculiarities of family reunification procedures.

Key words: immigration policy, the policy of family reunification, immigration, Spain.